La Diputació de Barcelona, a través de la Xarxa de Parcs Naturals, gestiona amb els ajuntaments dotze espais naturals d'un alt valor paisatgístic, ecològic i cultural: Parc Natural del Montseny, Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac, Parc del Montnegre i el Corredor, Parc del Garraf, Parc del Castell de Montesquiu, Parc d'Olèrdola, Parc del Foix, Parc de la Serralada de Marina, Parc de la Serralada Litoral, Espai Natural de les Guilleries-Savassona, Parc Agrari del Baix Llobregat i Parc de Collserola.

www.diba.cat/parcsn
www.diba.cat/parcsn/newsletter

ISBN 978-84-9803-782-2

Espai Natural de les Guilleries-Savassona

El Consorci de l'Espai Natural de les Guilleries-Savassona l'integren: Diputació de Barcelona, Ajuntament de Folgueroles, Ajuntament de Sant Julià de Vilatorta, Ajuntament de Sant Sadurní d'Osormort, Ajuntament de Tavèrnoles i Ajuntament de Vilanova de Sau.

Diputació Barcelona | **Àrea d'Espais Naturals**
Xarxa de Parcs Naturals

Espai Natural de les Guilleries-Savassona

La Xara i el Pau i la Fadrineta de Sau

Diputació Barcelona

Àrea d'Espais Naturals
Xarxa de Parcs Naturals

Espai Natural de les Guilleries-Savassona

La Xara i el Pau i la Fadrineta de Sau

Text: Gonçal Luna

Il·lustracions: Susanna Campillo

Diputació Barcelona

Àrea d'Espais Naturals

Xarxa de Parcs Naturals

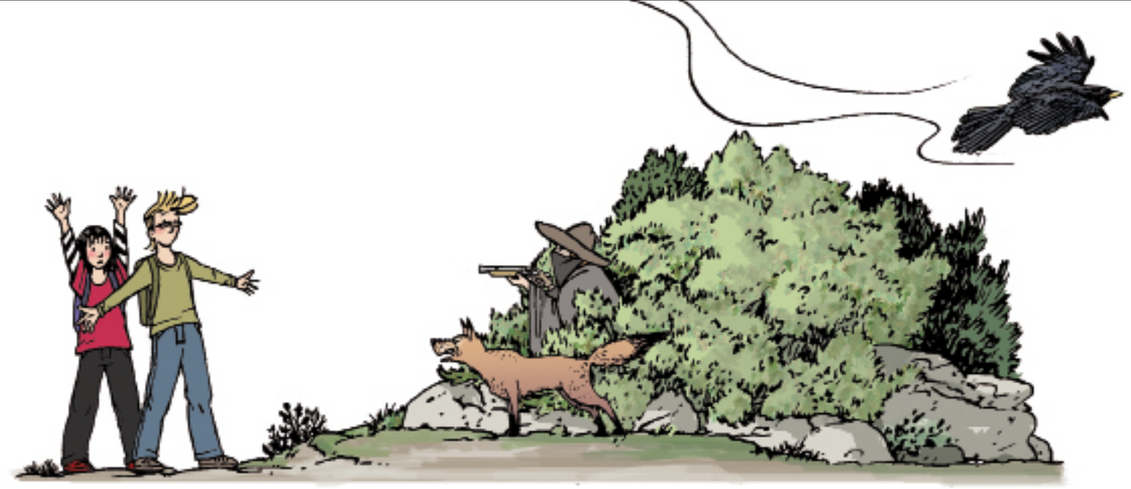

Ensurt

Aquell cap de setmana, la Xara i el Pau van decidir fer una sortida a l'Espai Natural de les Guilleries-Savassona. Volien aprofitar per veure el pantà de Sau.

L'embassament de Sau s'havia construït uns cinquanta anys enrere i les seves aigües serveixen per moure unes turbines que generen electricitat.

Malauradament, aquelles mateixes aigües van inundar tota la vall i van engolir per sempre el petit poble de Sant Romà de Sau, que ara dormia, oblidat de tothom, a les profunditats del pantà. La Xara i el Pau sabien que l'única cosa que sobresortia del nivell de l'aigua era el campanar de l'església romànica del poble.

Però, estranyament, ara que havien arribat a l'espai natural no trobaven l'embassament per enlloc. No era on havia de ser. Era ben bé com si hagués desaparegut per art d'encanteri.

Mentre el buscaven, s'havien ficat en un bosc molt espès i ombrívol. A l'aire es respirava una olor intensa d'humitat i de fongs. Hi creixien uns roures enormes. Les lianes penjaven de les branques i els tocaven la cara, i hi havia tants arbustos, i tan densos, que de vegades no es podia ni caminar. Un lloc perfecte per amagar-s'hi. El silenci era absolut. Tot plegat feia una mica de basarda.

Per fi, van arribar en una clariana. Al lluny van sentir el crit d'una merla. Era un crit d'alarma que ells, com a nois de ciutat que eren, no van saber interpretar. Una llàstima, perquè, si ho haguessin fet, haurien sabut que un perill els amenaçava des de l'espessor del bosc.

—Mans enlaire, minyons! No us mogueu o us faig la pell aquí mateix.

Emboscat darrera d'un boix, algú els apuntava amb una arma, una mena de pistola antiga. Duia un barret d'ala ampla, i una capa, amb la qual es tapava la cara fins a l'alçada dels ulls. L'acompanyava un gosset petaner que tenia pinta de guineu.

La Xara i el Pau es van esborronar.

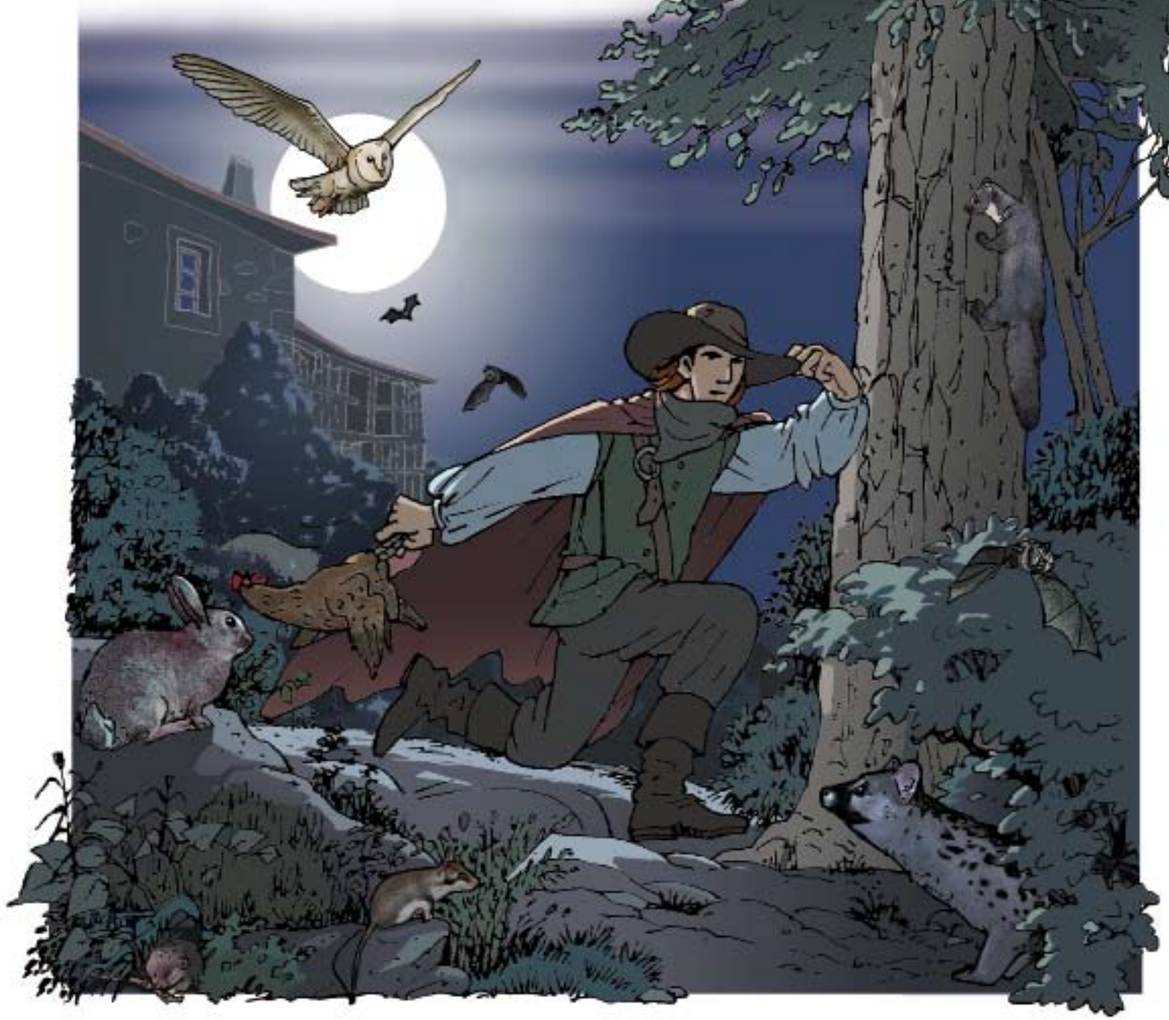

La Fadrineta de Sau

Durant molts i molts anys, les muntanyes de les Guilleries i de Savassona havien estat terra de bandolers. Hi havien actuat en Perot Rocaguinarda i també el terrible Joan de Serrallonga.

Un dels bandolers més famosos de l'època havia estat en Jaume Melianta, que era més conegut amb el nom del Fadrí de Sau, perquè havia nascut al poblet de Sant Romà de Sau. És clar..., quan el pantà encara no existia.

El Fadrí de Sau havia estat un xicot molt ben plantat, que ja de jovenot havia començat a fer malifetes i petits robatoris. I és que, en aquells temps, tothom passava molta gana. I si podies robar alguna gallineta, o quatre monedes, doncs...

Ara semblava que la Xara i el Pau havien retrocedit a aquell temps dels bandolers. La veu que els apuntava amb l'arma va tornar a parlar:

—I què, minyons! Veniu del molí? O us envien els senyors de Savassona? On teniu la Cinta?

El bandoler es mirava la Xara i el Pau amb curiositat, i hi va insistir:

—Quina fila més estranya que feu... Realment no sembleu bandolers. Ni tampoc espies dels senyors de Savassona. Sabeu fer anar un pedrenyal?

—Un pedre... què? —va balbucejar el Pau.

—Un pedrequè? Un pedrequè? Doncs un pedrenyal, renoi: això que duc a les mans, l'arma dels bandolers. Però d'on heu sortit, vosaltres? Definitivament, no en sou pas, de bandolers.

Es va treure la capa de davant de la cara, es va llevar el barret d'ala ampla i, fent una reverència, es va presentar. La Xara i el Pau van quedar bocabadats:

—Sóc la Maria, però tothom em diu la Fadrineta de Sau. I aquest gosset tan bonic que m'acompanya és el Nitó.

I tot seguit va proclamar, amb emoció:

—El meu pare era el Fadrí de Sau, el bandoler més valent que ha existit mai.

Dissimuladament es va eixugar una llàgrima i va afegir:

—Apa, ara seguiu-me, anem amb la colla, que hem de visitar el molí i hem de seguir buscant la Cinta.

Sant Romà

Tots tres, la Xara, el Pau i la Fadrineta, van començar a fer via per un corriol, vessant avall. Tot i que anava vestida d'una manera una mica estranya, la Maria semblava una noia normal i amigable. Però allò que tenia més preocupats la Xara i el Pau era aquella pistoleta de l'any de la picor.

—Vols dir que no es dispararà, això, Fadrineta? —va demanar el Pau.

—Oh, què vols dir? I tant que es dispararà si premo el gallet. Per cert, com que veig que no n'heu vist mai cap, us explicaré com funciona, un pedrenyal —i dient això, es va treure l'arma del cintó—: es carrega pel canó, amb bales de plom i amb pólvora. Aleshores, en prémer el gallet, una pedra foguera o pedrenyera fa una guspira i encén la pólvora que dispara l'arma.

—Però, per què us cal disparar? —va demanar la Xara.

—Ha, ha... Ai, renoi! Sí que sou divertits, vosaltres —va riure la Fadrineta—. Doncs disparem per defensar-nos, és clar. No sé de quin país veniu, parella, però heu de saber que aquí ningú no regala res. Més aviat t'ho treuen, si poden. No és la primera vegada que ens arrabassen la collita i ens deixen sense blat ni farina, i aleshores, tothom a passar gana. I si et queixes, a la garjola. Guaita ara: ens han segrestat la Cinta i ens hem quedat sense capitana. La Cinta és la meva millor amiga, i és la que té més experiència de la colla. Segur que tot és cosa dels senyors de Savassona. Abans sempre ens feien costat. En canvi ara... el virrei els pressiona, i ens han girat l'esquena.

La boira havia començat a aixecar-se, i ara es veia molt bé tota la vall, que s'estenia al peu dels cingles grisos i vermells de Tavertet i estava envoltada de boscos obscurs d'alzina i de roure. Al fons, entre els camps de blat, pasturava algun ramat d'ovelles. També es veia el riu, travessat per un pont molt elegant. I al mig de tot hi havia un petit poble en el qual destacaven l'església i el seu campanar. La Fadrineta el va assenyalar i, amb un gran somriure dibuixat a la cara, va dir, tota cofoia:

—Amics: vet aquí el meu poble: Sant Romà de Sau. Oi que és maco?

Era molt bonic. La Xara i el Pau veien perfectament el poblet de Sant Romà de Sau perquè no estava cobert per l'aigua de cap embassament. Per alguna raó, havien viatjat al passat.

El Nitó, content, es va afanyar a córrer camí avall.

La colla

La Fadrineta, la Xara i el Pau van arribar a l'entrada del poble. La noia els va conduir pels carrers estrets i empedrats de la vila.

—Anem lleugers. I no fem soroll. Aquí, a Sant Romà, tothom és amic nostre. Ben segur que els pagesos, els pastors i els bosquerols ens amagarien a casa seva, si calgués. Però mai se sap si el virrei ha enviat l'agutzil a empaitar-nos. Cal que siguem astuts com les guineus que corren per aquests boscos. Oi, Nitó? Au, baixem cap al pont.

Es van esmunyir cap a la vegetació que creixia arran del riu, i es van amagar entre els arbustos i els arbres: verns, salzes, oms i pollancres. Aleshores, la Fadrineta es va posar les mans a la boca, fent altaveu, i va emetre un xiulet peculiar, que imitava el gamarús:

—Suhú, suhú.

Tot seguit, sortint de la vegetació, va aparèixer la colla. Eren un grup de quatre o cinc nois i noies, vestits a l'estil de la Fadrineta: capa, barret, camisa blanca, pantalons fins als genolls i mitges, espardenyes, corretjam i, per descomptat, el pedrenyal. El Nitó va remenar la cua.

—Us presento la Xara i el Pau —va dir la Fadrineta—. No són perillosos, sembla que són dels nostres.

Un xicot molt eixerit es va plantar davant del Pau i la Xara i els va fer una reverència.

—Ben trobats, amics! El meu nom és Jaume, però tothom em diu Toca-n'roll, per un avantpassat que es deia d'una manera semblant. Abans era carboner del bosc, però me'n vaig afartar i em vaig fer bandoler. Sigueu benvinguts a la colla. I ara disculpeu-me, tenim males notícies per a la Fadrineta: la Cinta ha estat capturada pels homes dels senyors de Savassona. L'acusen de bruixa i la volen ajusticiar demà al pla de Sant Feliuet.

—Maleïts! —va renegar la Fadrineta—. Fa temps que amb aquesta història de les bruixes es de diquen a acusar tothom que els cau malament, per treure-se'ls de sobre. Cent vegades maleïts!

La Cinta no és cap bruixa ni n'ha estat mai. Si de cas, aplega herbes remeieres i, de vegades, també fa versos, és cert. Però això no és cap mal. Hem d'anar a rescatar-la.

I mentre ho deia, el Nitó ensenyava les dents i grunyia amenaçadorament.

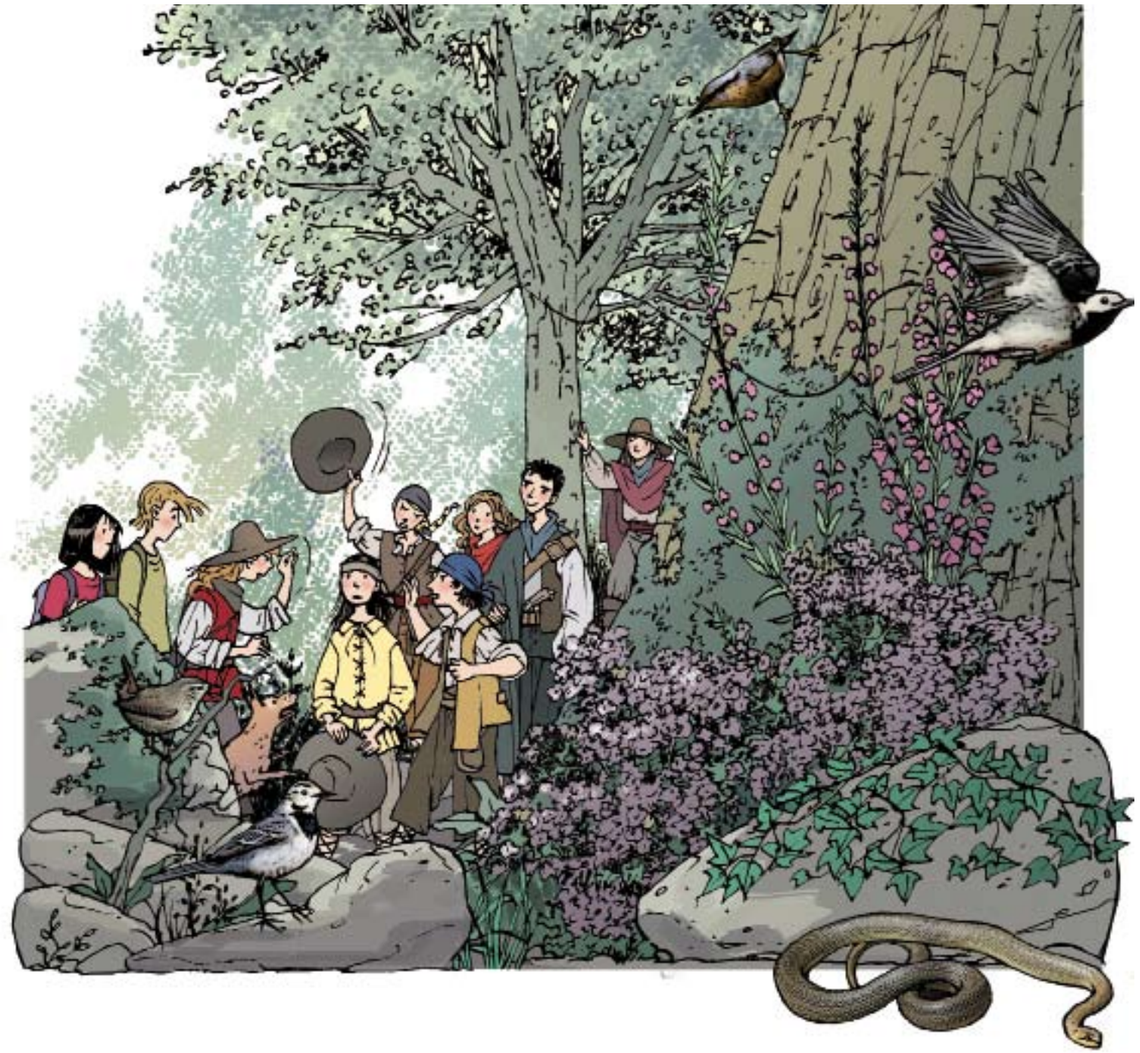

El molí

—Volen eliminar la Cinta per acabar amb la colla —va continuar la Fadrineta—. Així es podran quedar el molí. I inundaran el poble.

—Què vols dir —van demanar la Xara i el Pau?

—Veieu aquell edifici al costat del riu? —va intervenir en Toca-n'roll—. És el molí del poble. Els pagesos de totes les cases i masies del voltant hi portem el blat. El blat es tritura entre dues rodes de pedra, les moles, i així tenim farina per a tot l'any. Ara, els senyors de Savassona ens han pres el molí, i demanen preus abusius per moldre el blat.

—Però el pitjor —va seguir la Fadrineta— és que, per fer girar les moles, cal la força de l'aigua. I per tenir prou aigua al costat del molí, cal una bassa ben grossa. Ara, els senyors de Savassona volen engrandir la bassa. Molts camps del poble quedaran inundats, i les famílies, sense farina i sense camps, quedaran en la misèria. Ho hem d'evitar sigui com sigui. Anem! Cap a Sant Feliuet: hem de rescatar la Cinta.

La colla es va posar en marxa. Per torns, van travessar el magnífic pont romànic de Sant Romà de Sau, mentre la resta del grup estava a l'aguait per si apareixien els soldats.

—Seguirem el curs del Ter, riu amunt, sempre per dins del bosc —digué la Fadrineta—. Aquesta vegetació densa d'alzines i arbustos és el refugi preferit dels bandolers. Aquí no hi haurà qui ens trobi.

La colla es va enfilar vessant amunt, i la Xara i el Pau van conèixer de ben a prop el relleu de l'espai natural. El camí, estret i costerut, passava arran dels arbres, i sovint calia agafar-s'hi per no relliscar i acabar rodolant muntanya avall. Així que guanyaven alçada, el pendent s'accentuava encara més, i el Pau i la Xara van dubtar que poguessin arribar al capdamunt. Per fi, van tocar el peu de la cinglera, una paret altíssima de roca vermella i blanca que semblava infranquejable. Però la colla, que es coneixia la muntanya com el palmell de la mà, els va conduir per una canal estreta que s'encimbellava entre dues esquerdes verticals del cingle. Feia por. Per ajudar-se, la Xara va posar la mà en un relleix de la roca i, tot seguit, un ocellot de bona mida va alçar el vol. El Nitó va començar a bordar.

—Un falcó! —va dir un dels companys bandolers—: Bon senyal! Bons auguris!

La pedra dels Sacrificis

El pla de Sant Feliuet és un indret estrany. I ple de màgia.

Els primers anys del segle XVII moltes dones innocents van ser acusades de bruixes. Primer, n'inculpaven una. I després la torturaven fins que aconseguien que en denunciés una altra. I així successivament. Eren temps difícils i injustos.

Potser per això, a Savassona van néixer llegendes de bruixeria. Al peu del puig on s'aixeca l'ermita de Sant Feliuet hi ha un pla amb tot de roques estranyes. Algunes estan gravades amb creus i dibuixos misteriosos, fets directament a la pedra. Una de les roques més grans és anomenada la pedra dels Sacrificis. Diu que era un lloc venerat per les bruixes del país. Cada any, la gran reina de les fetilleres hi passava comptes, una per una, per comprovar quina de les seves ajudants havia fet menys encanteris i malifetes. La víctima era executada sobre la pedra mateixa. La canal que encara avui podem veure excavada a la part baixa de la roca recollia la sang verda de la bruixa sacrificada.

Quan arribaven al pla de Sant Feliuet, la Fadrineta va donar algunes ordres i la colla es va dividir en dos grups: en el primer, hi anaven ella mateixa, la Xara i dos nois més; en el segon, el Toca-n'roll, amb el Pau i la resta de companys. El Nitó va començar a bordar.

—Calla, Nitó, que ens descobriran —va dir la Fadrineta—. Som a tocar del castell dels senyors de Savassona i això és ple de gent.

Justament en aquell moment, la Fadrineta i la Xara van poder veure un grup de quatre soldats que escortaven la Cinta. La noia portava les mans lligades a l'esquena. La foscor de la nit començava a caure. Al fons, entre els arbres, es veia la grossa pedra dels Sacrificis, plana com una llosa i amb el gran canaló destinat a recollir la sang de les víctimes. La Fadrineta, en veure com anaven les coses, va tirar pel dret. Va fer un senyal als companys i van treure els pedrenyals.

—Mans enlaire, pocavergonyes! —va dir la Fadrineta—. Llanceu les armes a terra. No us mogueu o us fem la pell aquí mateix.

Els soldats van obeir. La Xara va córrer a deslligar la Cinta.

—Estic bé. No pateixis, Fadrineta. —va dir la Cinta de seguida—. Ràpid, tornem cap a Sant Romà. Ens volen inundar la vall!

De sobte, un grup de genets va irrompre des de l'altre costat del pla, acompanyats d'alguns cavalls sense muntar. Quan van ser ben a prop, la Xara va reconèixer de seguida els dos que anaven al davant: el Pau i el Toca-n'roll.

—Tothom als cavalls: al galop!

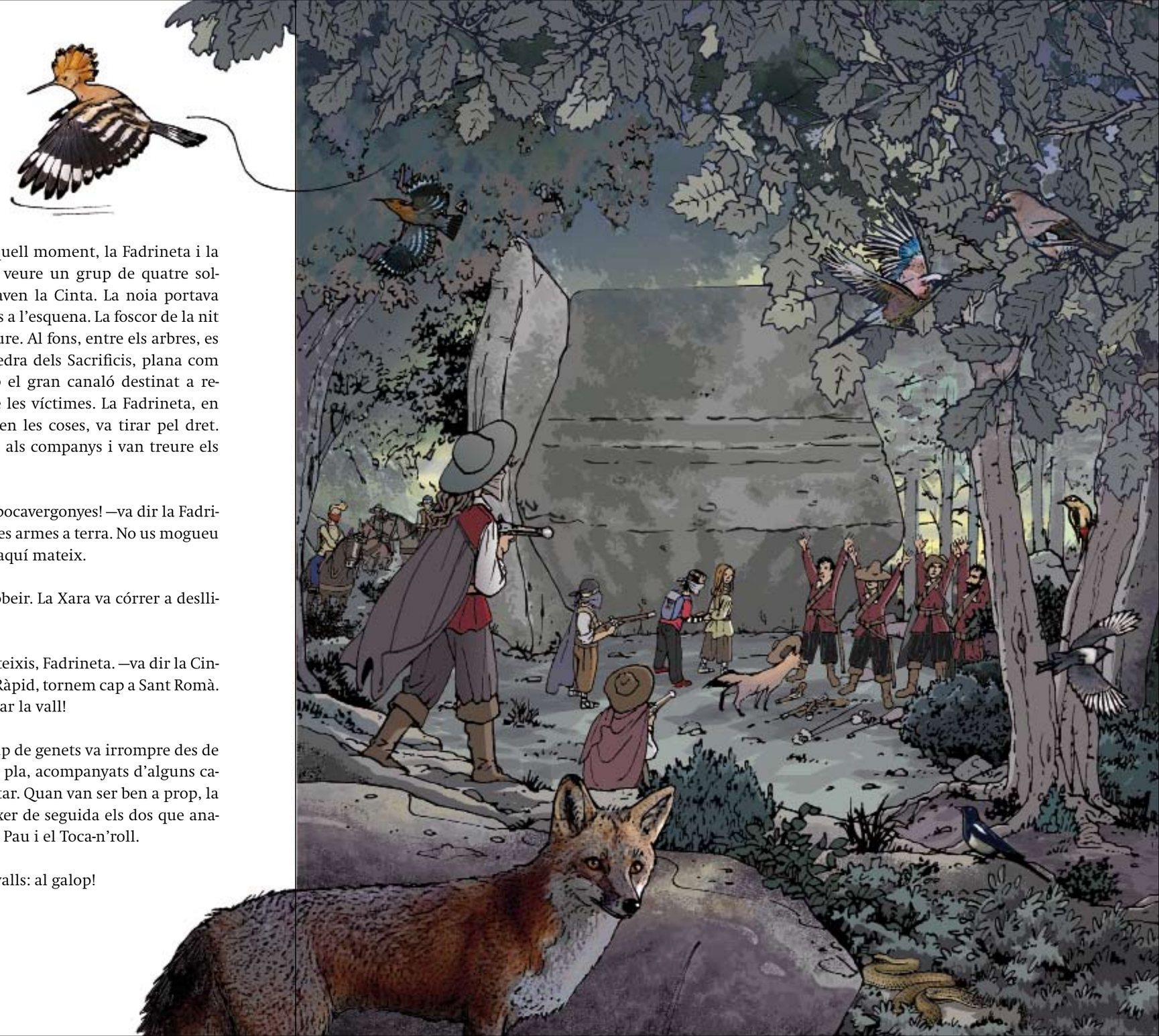

El pont de Malafogassa

Els plans dels Savassona són certament perversos. Volen construir una bassa ben grossa per al molí. Així, disposaran d'aigua abundant i podran moldre tot el blat de la vall. Cobraran ben cars els seus serveis. I els és ben igual inundar els millors camps del poble.

Per fer la bassa, han d'aixecar una presa arran del riu. La construiran amb troncs de roure i faig, que portaran directament des dels boscos de les Guilleries. Molts llenyataires de Sant Romà, de Vilanova i d'Osormort, de Sant Julià i de Tavèrnoles han treballat durant dies i han tallat molts arbres. Lliguen els troncs amb cadenes de ferro i els arrosseguen pels camins fins al poble.

—Els hem d'agafar desprevinguts —van dir la Cinta i la Fadrineta mentre aturen els cavalls perquè beguin aigua a l'indret meravellós de la font Trobada, a Folgueroles—. Anirem fins a Malafogassa, i els tallarem el pas.

El pont de Malafogassa, amb les seves arcades desiguals, és un dels monuments més bonics de l'espai natural. El pont era un pas important del camí Ral de Vic a Girona, i era utilitzat per pagesos, traginers i comerciants. Per això, la seva restauració va ser pagada pels veïns de la vall: Vilanova de Sau, Bancells, Castanyadell i Querós.

Quan la colla va arribar a Malafogassa, la bellugadissa era gran: els bosquerols i els llenyataires s'encarregaven de tallar els arbres; mentrestant, uns quants mossos arrossegaven els troncs amb muls, o els carregaven en carros. Alguns homes dels senyors de Savassona vigilaven l'operació.

—Aquest cop —va decidir la Cinta— no ens caldran els pedrenyals.

La Cinta, la Fadrineta de Sau i la Xara i el Pau es van enfilar al pont amb els cavalls. La capitana de la colla es va dirigir als camperols:

—Bosquerols, que no veieu que aquesta gent ens volen destrossar el poble? Ens fan tallar els arbres; ens volen inundar els camps de Sant Romà amb la seva bassa; i, a sobre, ens demanen preus abusius per moldre el blat...

—Enrere, colla de malfactors —els van amenaçar els capatassos dels Savassona—: sou una colla de bandolers desgraciats. Tot això és pel bé del poble...

Però les amenaces van arribar tard. Els bosquerols abandonaven la feina. Els llenyataires deixaven els arbres a mig tallar. Els mossos descarregaven els troncs dels carros, els empentaven vessant avall i els van llençar al riu. El Nitó corria amunt i avall. Remenava la cua i bordava. No parava de bordar.

—Que es podreixi al bosc, aquesta fusta —van dir els camperols—. Aquests nois tenen raó. El molí és nostre. I el blat també. I també són nostres els camps. No volem que ens inundin la vall. Que segueixi així per molts anys.

Per molts anys

La Maria, és a dir, la Fadrineta de Sau, la Cinta, el Toca'n-roll, la Xara i el Pau, i la resta d'amics de la colla s'asseien plegats a la gran taula rodona que el poble havia preparat per celebrar un gran sopar de comiat.

També hi participaven els carboners i els bosquerols, que descansaven després de molts dies de feina forta.

Hi seien els pastors, que havien deixat els ramats a pasturar als afores del poble. I els pagesos, que havien conservat intactes els seus camps.

I els moliners estaven contents, perquè havien recuperat el seu molí i ara molien el gra a poc a poc i, malgrat tot, havien aconseguit prou farina perquè el poble pogués enfornar els pans magnífics que sopaven aquella nit.

Al campanar de Sant Romà de Sau, les campanes acabaven de tocar les dotze.

Que el seu so s'escolti per molts anys a la vall.